

hazırlanır, onaylanır, ardından bu özet sicill-i ahvâl defterlerine geçirilir ve aynı zamanda bir sûreti de özel sicillere geçirilmek üzere ilgili daireye gönderilirdi.

Sicill-i ahvâl defterlerinin alfabetik fihrist defterleri düzenlenmiştir. Fihrist defterlerine memurların ve babalarının ismi, memuriyetleri, tercüme-i hâl varakalarının numaraları yazılırdı. Bir memurun sicill-i ahvâl defterindeki sicil bilgilerine ulaşmak için memurun adı ve babasının adının bilinmesi yeterliydi. Esas sicil defterleri ve fihrist defterleri gizlilikleri itibarıyla sandıklarda saklanırdı. II. Meşrutiyet'in ilânından sonra Kânûn-ı Esâsî'ye göre her daire kendi memurunu kendisi seçeceğinden umumî sicil uygulamasına son verilerek 1909 yılından itibaren her memur için kendi dairesinde özel sicil dosyaları oluşturulmaya başlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

C. V. Findley, *Osmanlı Devleti'nde Bürokratik Reform: Bâbîlî 1789-1922* (trc. Latif Boyacı – İzzet Akyol), İstanbul 1994, tür.yer.; a.mf., *Kalemî-yeden Mülkiyeye: Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi* (trc. Gül Çağalı Güven), İstanbul 1996, s. 143; Necatî Gültepe, "Osmanlılarda Bürokrasi; Merkez Yönetimi", *Osmanlı*, Ankara 1999, VI, 241-255; *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi* (haz. Yusuf İhsan Genç v.dğr.), İstanbul 2000, s. 241; Gülden Sarıyıldız, *Sicill-i Ahval Komisyonunun Kuruluşu ve İşlevi (1879-1909)*, İstanbul 2004; Mübahat S. Kütükoğlu, "Sicill-i Ahvâl Defterleri'ni Tamamlayan Arşiv Kayıtları", *GDAAD*, sy. 12 (1988), s. 141-157; Atilla Çetin, "Sicill-i Ahvâl Defterleri ve Dosyaları", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, VI/66, İstanbul 1992, s. 35-43.

GÜLDEN SARIYILDIZ

SİCİLL-i OSMÂNÎ

(سجل عثمانی)

Mehmed Süreyyâ'nın
(ö. 1909)

Osmanlı dönemi ünlü şahsiyetlerinin
biyografilerini içeren eseri
(bk. MEHMED SÜREYYÂ).

SİCİLLÂT

(bk. ŞÜRÛT ve SİCİLLÂT).

SİCİLMÂSE

(سجل ماسة)

Fas'ta tarihî bir şehir.

kesi Bilâdüssûdan'a bağlayan tarihî kervan yolunun Sahrâ'ya açılan kapısı özelliğini taşıyan bir noktadadır. Sicilmâse'nin Roma döneminde veya İslâmî dönemde kurulduğuna dair farklı rivayetler aktarılmıştır. Hasan el-Vezzân şehrin Büyük İskender veya Romalı bir kumandan tarafından kurulduğunu söyler. Sicilmâse'yi 83 (702) yılında Ermevî kumandanı Mûsâ b. Nusayr'ın fethettiği bildirilmektedir. Ancak araştırmacılar, daha ziyade şehrin İslâmî dönemde kurulduğunu söyleyen Bekrî'nin görüşünü tercih etmiştir. Buna göre Sicilmâse'nin temellerini 140 (757) yılında Tâfilâlt (Selemiye) bölgesine gelen, Hâricî-Sufrî mezhebine mensup Berberî Midrârîler'in reisi Ebû'l-Kâsım b. Semkû atmış, şehir sonraki emîrlere tarafından tamamlanmış ve surlarla çevrilmiştir. Şehrin kuruluşuyla ilgili rivayetlere bağlı olarak adının Roma döneminden kalma Arapça veya Berberce olduğu görüşleri vardır.

Sicilmâse'yi yönetim merkezi yapan ve batıda altın ticareti güzergâhında bulunan, tarım ve maden bakımından zengin Der'a vadisine kadar uzanan geniş bir alanı kontrol altına alan Midrârîler, hâkimiyetlerini diğer devletlerin egemenliğinde kaldıkları dönemler dahil 366 (976) yılına kadar sürdürdüler. Emîrlerin en güçlüsü sayılan I. Elyesa' surları yeniletti ve yeni mahalleler kurdurarak şehri genişletti. Bir ulucami ile köşkler ve idarî binaların yapıldığı bu dönemde Sicilmâse, İslâm mimarisinin önemli merkezlerinden biri haline geldi. Ayrıca Batı Afrikalı hac kabilelerinin uğrak yeri oldu.

Midrârî Hükümdarı II. Elyesa', Fâtımîler'in kuruluşundan az önce Sicilmâse'de bulunan Ubeydullah el-Mehdî'yi Abbâsî halifesinin isteğiyle tutuklatmıştı. Bunun üzerine bölgede İsmâilî davetini yürüten Ebû Abdullah eş-Şîfî harekete geçti ve Sicilmâse'yi işgal ederek Ubeydullah el-Mehdî'yi hapisten çıkarıp bütün yetkilerini ona devretti (6 Zilhicce 296 / 26 Ağustos 909). Şîfî Fâtımîler'in ilk halifesi olan Ubeydullah el-Mehdî bir vali tayin edip Sicilmâse'den ayrıldı. Ancak Midrârî liderleri, Fâtımî ordusunun ayrılmasından elli gün sonra Fâtımî valisini ve muhafızlarını öldürüp şehri tekrar ele geçirdiler. Midrârî liderleriyle baş edemeyen Fâtımî halifeleri, üçüncü işgallerinin ardından Sicilmâse'ye Midrârî ailesinden valiler tayin etmeye başladılar. Bu valilerden Ebû'l-Müntasır döneminde güney ticaret yollarının ele geçirilmesiyle İfrîkiye, Fas, Endülüs, Sûs, Ağmât ve diğer merkezlerle Batı Sudan ülkeleri arasında Sicilmâse üzerinden gerçekleştirilen

ticaretten elde edilen gelirlerde büyük artış oldu.

IV. (X.) yüzyılın ortalarında bölgede Fâtımîler ile Endülüs Ermevîleri arasındaki nüfuz mücadelesi şiddetlendi. Fâtımî hâkimiyetinden kurtulmak isteyen Midrârî emîrleri Endülüs Ermevîleri ile dostane ilişkiler kurdu. Onlardan İbn Vâsûl, Hâricîliği terkedip Mâlikî mezhebine girdi ve hutbeyi Abbâsî halifesi adına okuttu. On yıl sonra da Şâkir-Billâh unvanıyla halifelikini ilân etti (342/953). Onun zamanında gelişerek parlak bir dönem yaşayan Sicilmâse, Fâtımî kumandanı Cevher es-Sikillî'nin işgalıyla tekrar Fâtımî hâkimiyeti altına girdi. Ancak Endülüs Ermevî halifesi adına hareket eden Mağrâve Emîri Hazrûn b. Fül-fül, Fâtımî egemenliğini tanıyan Midrârî emîrini öldürüp bu hânedana son verdi (366/976).

Kuzey Afrika ülkeleri Batı Sudan ile sıkı ticarî ilişkiler kurmuştu. Sudan'dan külçe altın, gümüş, deri, yün ve deve getiren kervanlar oraya buğday ve pamuk götürüyordu. Batı Sudan'a giden kervanların uğramak zorunda olduğu ticarî merkezlerden biri olan Sicilmâse bu ticaretten büyük gelir sağlıyordu. 340 (951-52) yılında Sicilmâse'yi ziyaret eden İbn Havkal şehrin güzelliğini ve halkının zenginliğini hayranlıkla anlatır. Avdagest şehrinde karşılaştığı bir tüccarın elinde Sicilmâseli bir tüccar tarafından verilmiş 42.000 dinarlık bir senet gördüğünü, bunun doğu İslâm dünyasında imkânsız olduğunu söyler (*Şûretü'l-arz*, s. 99-100).

Bu önemli ticaret yoluna hâkim olmak isteyen Murâbitlar 445'te (1053) Sicilmâse'yi ele geçirdiler ve şehri Mağrib-i Aksâ'nın fethini tamamlamak için askerî üs olarak kullandılar. Onların zamanında ülkenin ortasında kalan ve önemli gelişme gösteren şehirde hıristiyan dünyası dahil Akdeniz havzasındaki bütün ülkelerde tercih edilen altın sikkelerin basıldığı darphâneler bulunuyordu. Sicilmâse'nin gelişmesi Murâbitlar'ın yerini alan Muvahhidler'in son dönemlerine kadar devam etti. Bu dönemde Merînîler'le Muvahhidler arasındaki çatışmalara sahne olan ve bir ara Abdülvâdîler'in eline geçen şehir 673 (1274-75) yılında kesin biçimde Merînî hâkimiyeti altına girdi. Ancak bu defa Ma'kıl Arapları'nın tehdidine mâruz kaldı ve yapılan savaşlar yüzünden tahribata uğradı. Ardından şehrin başşehre uzaklığından faydalanmaya kalkışan hânedan mensubu valilerin isyanlarına sahne oldu. Ebû Saîd II. Osman'ın Sicilmâse valiliğine getirdiği oğlu Ömer, babasına karşı başlattığı bağım-

sızlık mücadelesini kardeşi Ebû'l-Hasan tarafından bertaraf edilinceye kadar sürdürdü. Ebû Sâlim el-Müstâin-Billâh devrinde şehirde istikrar kayboldu. Ma'kıl Arapları'nın desteklediği Abdülvâdîler müdahalede bulunmaya başladılar. Onların yardımıyla, Merînî tahtını akli dengesi bozuk olan amcası Ebû Âmir Tâşfîn b. Ali el-Müvesves'in elinden almak için harekete geçen ve Merînî ileri gelenlerince desteklenen Abdülhalim ve kardeşi Abdülmü'min Sicilmâse'yi ele geçirdiler. Abdülhalim'in Sicilmâse Emirligi'nin tanınması şartıyla iki taraf arasında barış sağlandı (763/1362). Böylece müstakil emirlik haline gelen Sicilmâse'de onun ölümünden sonra Ma'kıl Arapları'nın kolları arasında çıkan çatışmalar yüzünden istikrar yine kayboldu ve şehir büyük tahribata uğradı. Ayrıca bölgede ticaret kervanları için yol güvenliği kalmadı, kervanlara saldırılar arttı. Şehrin çevresiyle ilişkileri hem idarî hem ticarî bakımdan koptu, bu yüzden şehir çökmeye yüz tuttu. 796'da (1394) Sicilmâse'de çıkan halk ayaklanması sırasında şehrin surları ve pek çok mimari eser tahrip edildi.

Bölgede istikrarın kaybolduğu VIII. (XIV.) yüzyılın sonlarından itibaren kabile savaşları yüzünden tahribata uğrayan Sicilmâse gerilemeye başladı. Portekizliler'in Atlas Okyanusu sahillerine ayak basmasıyla şehirden geçen ticaret yolu önemini yitirmeye yüz tuttu ve Sicilmâse eksenli tica-

ret yolu Atlas Okyanusu'na kaydı. Kervanların yerini yelkenli karavelalar almaya başladı. Sudan altını artık Fas'a uğramadığı gibi Sudan'a satılan Fas ürünleri de yerini gemilerle taşınan Portekiz ürünlerine bıraktı. Sicilmâse, Merînîler'den sonra Sa'dîler'in eline geçti. Ahmed el-Mansûr'un Sudan'ı istilâ etmesi sırasında (1000/1591) Sicilmâse bölgesinden katılan askerî birlikler önemli rol oynadı ve şehir Sudan'ın zaptıyla ticarî önemine yeniden kavuştu. Zengin altın yatakları Sa'dîler'in eline geçmiş, altın ve köle ticareti Sahrâ politikasının belirleyici unsuru olmuştu. Ancak bu uzun sürmedi. Kendisine karşı isyan eden oğlu Me'mûn'u Sicilmâse valiliğine tayin eden (1011/1602) Ahmed el-Mansûr'un vefatından sonra başlayan taht kavgaları yüzünden istikrar tekrar bozuldu. Bu sırada bazı dinî liderler, bölgede emîrler ve kabileler arasında yaşanan iktidar mücadelesine son vermek için harekete geçti. Bunlardan Ebû Mahallî, Sicilmâse'yi hâkimiyeti altına aldı (1020/1611). Fakat ardından şehir Ebû Hassûn es-Simlâlî'nin eline geçti. VII. (XIII.) yüzyılın ortalarında Hicaz'dan Sicilmâse'ye gelen Filâlîler 1630'dan itibaren siyaset alanına çıktılar. Onların lideri Mevlây Muhammed b. Şerîf 1050'de (1640) Sicilmâse'yi Ebû Hassûn'dan aldı. Ancak şehir bu defa Filâlîler'le Dilâiler arasındaki mücadeleye sahne oldu. 1056'da (1646) Dilâiler'in eline geçtiyse de üç yıl sonra Filâlîler tarafından geri alındı.

Sicilmâse, iktisadî ve ticarî önemini yitirip mukaddes bir şehir olarak görüldüğü Filâlîler döneminde de sık sık hânedan mensuplarının isyanlarına sahne oldu ve çatışmalarda büyük zarar gördü. Mevlây Reşîd, Sicilmâse'de sultanlığını ilân eden yeğenin üzerine giderek dokuz ay süren kuşatmadan sonra şehre girdi (1075/1665); Sicilmâse'den Muluva vadisine uzanan ve Akdeniz'i Sahrâ'ya bağlayan kervan yollarının kontrolünü ele geçirdi. Mevlây İsmâil şehirde isyan eden yeğeniyle on dört yıl boyunca mücadele etmek zorunda kaldı. Ardından haremine ve evlâtlarına ait olmak üzere Sicilmâse'de bir mahalle inşa ettiren İsmâil, yanında tutmak istemediği veya siyasî göreve getirmediği çocuklarını buraya yerleştirdi. Onlara mahsus mahallede 105 evin bulunduğu kaydedilmektedir. III. Mevlây Muhammed b. Abdullah, amcası Mevlây Hasan'ın bölgede çıkardığı isyanı bastırarak (1198/1784) devlet adamı ve tarihçi Ebû'l-Kâsım b. Ahmed ez-Zeyyânî'yi Sicilmâse valiliğiyle görevlendirdi. Mevlây Yezîd de Sûs ve Tâfilâlt bölge-

sinde kardeşi Mevlây Abdurrahman'ın isyanıyla uğraştı. Onun ardından, gençliği-ni Sicilmâse'de ilim tahsiliyle geçirmiş olan Mevlây Süleyman bütün ülkede otoritesini sağlamayı başardı (1207/1793). 1819'da Tâfilâlt'in bir kısmını kontrollerine alan Ait (Âyt) Atta Berberleri'nin isyanı bastırıldıysa da Sicilmâse'yi yağmalayıp tahrip etmeleri önlenemedi. Bundan sonra şehir giderek bir harabeye döndü.

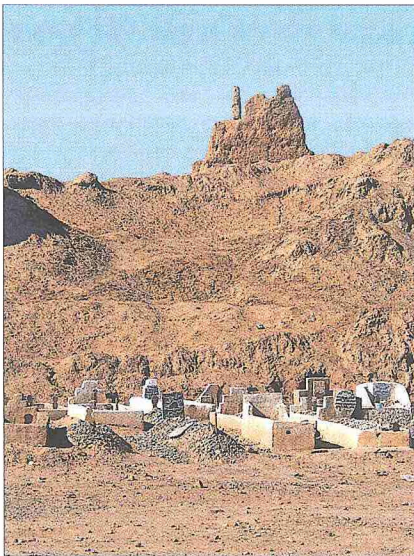
Ticaret kervanlarının konaklama yeri ve tüccarların mal değişim mekânı olan Sicilmâse altın çağını IV-VIII. (X-XIV.) yüzyıllar arasında yaşadı. Bunda şehrin Batı Sudan'dan gelip kuzeye giden kervan yollarının buluşma noktasında kurulmasının önemli büyüktü. O dönemde ticaret yollarına beş kalem mal hâkim olmuştu: Toz altın (tibr), zenci köleler, bakır, tuz ve kumaş. Sudan'dan toz altın, tuz, akamber, gom, abanoz, fildişi, zambak, buhur ve deri getirilir; buna karşılık Sicilmâse'den yünlü, pamuklu ve keten dokumalar, çanak çömlek, cam kaplar, mücevherat, silâh, kına, hububat, kuru meyveler ve hurma ihraç edilirdi. Yılda iki defa, sayıları binleri aşan develerle Sudan'a giden ticaret kervanlarının yaklaşık iki ay sürecek yolculuklarına Sicilmâseli Berberler rehberlik ederdi. İdrîsî'nin bildirdiğine göre bağ ve bahçelerin çevreye yayıldığı şehrin iç kalesi yoktu, fakat birçok mâlikâne ve kasra sahipti. Vadide nehir boyunca Nil havzasına benzer verimli araziler mevcuttu. Buğday üretimi ve hurma ağaçları önemli bir yer tutuyordu.

Erfûd şehrinin yaklaşık 20 km. güneyinde Rîsânî beldesi civarındaki Sicilmâse harabeleri geniş bir alana yayılmıştır. Arkeolojik çalışmaların devam ettiği şehrin surlarının uzunluğu 3 km. civarındadır. Şehir kuzeyden Vâdişşürefâ, güneyden Kasruginfûd, batıdan Vâdiziz, doğudan Rîsânî ile çevrilidir. On iki kapısının olduğu bildirilen şehrin doğuda Bâbüşşark, batıda Mevlây Abdülmü'min yakınında Bâbülgarb, güneyde Bâbüssahel ve kuzeyde Kasrû'l-Mansûriyye'nin güneyinde bulunan Bâbülfas kapıları çöküş öncesi sınırlarını göstermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ* (Şemseddin), V, 158-159; İbn Havkal, *Şüretü'l-arz*, s. 99-100; İdrîsî, *Şifatü'l-Mağrib*, II, 60, 69-70; Bekrî, *el-Muğrib*, s. 103-104, 148-149, 167; İbn Battûta, *Tuhfetü'n-nüzzâr*, Beyrut 1975, II, 777; Hasan el-Vezzân, *Vaşfü İfrikiyye*, II, 127-128; İfrenî, *Nüzhetü'l-hâdi bi-ahbâri mülûki'l-karni'l-hâdi* (nşr. Abdüllatif eş-Şâdilî), Dârülbeyzâ 1419/1998, bk. İndeks; Kâdirî, *Neşrü'l-meşânî*, I, 100, 371; Zeyyânî, *et-Tercümânetü'l-kübri fi ahbâri'l-ma-*

Sicilmâse harabelerinden bir görünüş

mûr berren ve baħran (nşr. Abdülkerîm el-Filâlî), Rabat 1412/1991, s. 16-17, 52-53, 97; Selâvî, *el-İstikşâ*, II, 12; III, 18; V, 16-18; VII, 28-31; VIII, 130-132; A. Cour, *L'établissement des dynasties des chérifs au Maroc et leur revalité avec les turcs de la régence d'Alger, 1509-1830*, Paris 1904, s. 48-49, 68-69, 81-82, 117-118, 150-151, 157, 173-179; H. Terrasse, *Histoire du Maroc*, Casablanca 1950; a.mlf., "Sicilmâsa", *El²* (Fr.), IX, 566-568; Ahmed el-Alevî, *Târîhu şürefâ'i Sicilmâse*, Rabat, el-Hizânetü'l-Haseniyye, nr. 3034 Z; İbrâhim Harekât, *el-Mağrib 'abre't-târîh*, Dârülbeyzâ 1405/1984-85, I-III, tür.yer.; F. Braudel, *la Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*, Paris 1990, I, 314-315, 319-320; R. A. Messier, "Sijilmasa; l'intermédiaire entre la Méditerranée et l'ouest de l'Afrique", *L'Occident musulman et l'occident chrétien au moyen âge*, Rabat 1995, s. 181-196; Hasan Hâfızî Alevî, *Sicilmâse ve iklimühâ fi'l-karni's-şâmîn el-hicri/er-râbi' 'aşer el-milâdi*, Rabat 1997; a.mlf., "Sicilmâse", *Ma'lemetü'l-Mağrib*, Rabat 1423/2002, XV, 4929-4932; L. Mezzine, "Sur l'étymologie du toponyme Sigilmassa", *Hespéris Tamuda*, XXIII, Rabat 1984, s. 19-25; el-Arabî er-Rabâtî, "Sicilmâse merkezü'l-kavâfilî-t-ticâriyye", *el-Mecelle-tü'l-'Arabiyye li's-şekâfe*, XXIV/47, Tunus 1426/2005, s. 89-104; George S. Colin, "Sicilmâse", *IA*, X, 587-588; Ahmed Bedr, "Sicilmâse", *el-Mevsû'atü'l-'Arabiyye*, Dimaşk 2004, X, 744-746.

İSMAİL CERAN

SİCİLYA

Akdeniz'in en büyük adası.

Adı Grekçe'de Sikelia, Latince'de Sicilia ve Arapça'da Sıkkiliye şeklinde yazılan, yüzölçümü 25.708 km² olan ada, Akdeniz ticaret yollarının kavşağında yer alması ve tarıma elverişli topraklara sahip olması bakımından tarih boyunca büyük bir iktisadî önem taşımıştır. Bununla birlikte üzerinde pek az istisna dışında müstakil bir devlet kurulmadığı görülür. Günümüzde İtalya'nın önemli bir turizm merkezi ve zengin zirai ürünleri sayesinde ülkenin gıda ambarı olan Sicilya'ya ilk sakinlerinin İtalya, İber yarımadası ve Ege adalarından gelip yerleştiği bilinmektedir. Adaya dış güçler tarafından yapılan müdahalelerin ilki Fenikeliler'in düzenlediği seferlerdir. Milâttan önce 750 yılından itibaren koloni kurmaya başlayan Grekler'in göçleriyle ada halkının Helenleşme süreci başladı ve burası Büyük Yunanistan'ın (Magna Grecia) bir parçası sayıldı. Milâttan önce 262'de Roma hâkimiyetine girdi; milâttan sonra III. yüzyıldan itibaren de Hıristiyanlık yayılmaya başladı. 440'ta Vandallar'ın, daha sonra Ostrogotlar'ın eline geçti (488) ve 552'de Bizanslılar'ın idarî bölgelerinden biri (thema) oldu.

Sicilya'ya ilk İslâm akını 31 (652) yılında Suriye Valisi Muâviye b. Ebû Süfyân'ın gönderdiği küçük çaplı bir donanmayla gerçekleştirildi, ancak başarı kazanılmayarak sadece bir miktar ganimet ve esirle geri döndü. Muâviye, Emevî hilâfetine kurduktan sonra 47'de (667) Mısır donanmasını görevlendirdi, fakat o da sadece ganimet ve esir toplayabildi. Emevîler'in son yıllarına kadar özellikle İfrîkiye ve Mağrib Valisi Mûsâ b. Nusayr tarafından birçok sefer düzenlendiyse de yine toprak elde edilemedi. Bizans'ın bölgede güçlü bir donanma buldurması sebebiyle Abbâsiler'in ilk yıllarında herhangi bir askerî hareket yapılmadı, ancak adayla olan ticarî ilişki sürdürüldü. Ağlebîler'in kurucusu İbrâhim b. Ağleb döneminde Sicilya yönetimiyle on yıllık bir barış antlaşması imzalandı ve İbrâhim'in oğlu Ebû'l-Abbas Abdullah döneminde de yenildi. Bu barış ortamı, 826'da Sicilya Valisi Konstantin Souda'ya karşı isyan eden adadaki Bizans deniz kuvvetlerinin komutanı Euphemios'un Ağlebî Emîri Ziyâdetullah'tan yardım istemesi üzerine bozuldu. Ebû Abdullah Esed b. Furât kumandasında gönderilen yetmişten fazla gemiye sahip 10.000 kişilik müslüman donanması Euphemios'un donanmasıyla birleşerek 212'de (827) Mâzere'yi (Mazara del Vallo) fethetti; 216'da da (831) Palermo teslim oldu. 840'ta Platani, Caltabellota, Corleone ve 842'ye gelindiğinde bütün Mâzere bölgesi müslümanların eline geçti. Ertesi yıl adanın kuzeydoğusundaki Messina fethedilerek İtalya ile Sicilya arasında stratejik önem taşıyan Messina Boğazı kontrol altına alındı. Daha sonra 231'den (845) 289 (902) yılına kadar geçen yıllarda sırasıyla Modica, Lentini, Ragusa, Castrogiovanni / Enna (Kasryâe), Noto (Nütus), Siracusa (Saraküse) ve Taormina (Tabermîn, Muizziye) şehirleri alınarak toplam yetmiş beş yılda adanın fethi tamamlandı.

296'da (909) Ağlebîler'i ortadan kaldıran Fâtımîler'in yönetimine geçen Sicilya'da Palermo'daki Arap kabile liderleri Şîi yönetimine karşı isyan etti. Aralarından Girgenti Berberîleri'yle birleşen İbn Kurhub, Sünnî bir yönetim kurarak Abbâsî Halifesi Muktedir-Billâh adına hutbe okuttu; 914'te Fâtımî donanmasını yendi ve ertesi yıl kıta tarafına saldırmak istedi. Ancak isyan eden Girgenti Berberîleri tarafından Fâtımîler'e teslim edildi. Ardından Fâtımîler, Sicilya'da daha serbest bir siyaset takip ettiler. 325'te (937) çıkan isyan sebebiyle vali tayin edilen Haflî b. İ-

hak, Palermo yakınında Fâtımî başşehirî Mehdiye'yi örnek tutup Hâlisâ adında bir şehir kurdu. Fakat o da adada düzeni tesis edemediği için görevden alındı. Fâtımî Halifesi Mansûr-Billâh'ın Benî Taberî İsyanı'nı bastırması için Hasan b. Ali el-Kelbî'yi Sicilya'ya vali tayin etmesiyle (335/947) doksan yıl yarı bağımsız olarak hüküm süren ve adaya İslâm hâkimiyetinin en parlak günlerini yaşatan Kelbîler dönemi başladı (bk. KELBİLER).

Kelbî yönetimi yıkıldığında (445/1053) birbirleriyle sürekli mücadele halinde olan mahallî beylikler ortaya çıktı ve adada İslâm'ın egemenliği zayıflamaya başladı. Castrogiovanni-Girgenti (Circent) hâkimi İbnü'l-Havvâs ile savaştan Siracusa hâkimi İbnü's-Sümne, Güney İtalya'da hüküm süren Normanlar'la anlaştı. Papa II. Nicolaus'un resmen Sicilya dükü olarak tanıdığı Roberto Guiscardo'nun kardeşi Roger d'Hauteville (I. Ruggero) 1061'de Messina'yı, 1071'de Catania'yı (Katâniye) ve 1072'de Palermo'yu aşabeyinin adına ele geçirdi; 1091'de Noto'nun zaptıyla İslâm hâkimiyeti sona erdi. Adadaki müslümanlara karşı hoşgörülü davranan Norman yönetimi onların vatandaşlıklarını tanıdı ve başta İslâm yasa ve töreleri olmak üzere pek çok uygulamayı aynen devam ettirdi. Sicilya güçlü ve zengin bir ada haline geldi. Krallık 1194'te evlilik yoluyla Alman Hohenstaufen hânedanının eline geçti. Germen İmparatoru ve Sicilya Kralı II. Friedrich isyanları bastırmak amacıyla dağlık bölgelerde yaşayan on binlerce müslümanı Apulia'ya sürdü. XIII. yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise İslâm ülkelerine göç etmeyenlerin tamamını asimile edilmişti.

Sicilya'da İslâm kültür ve medeniyeti önemli gelişmeler kaydetti ve Ortaçağ Avrupası'nı doğrudan etkiledi. Normanlar ve arkalarından gelenler müslümanların saray teşkilâtı, divanları, resmî yazışma usulleri, ordu düzenleri ve para basma ilkelelerini kendilerine adapte ederek büyük ölçüde uyguladılar. Bu dönemde yetişen ünlü isimler Mâlikî fıkhiında Abdullah b. Yunus, Berâzîlî ve Mâzerî, kıraatte İbnü'l-Fahhâm, şiirde İbn Hamdîs, Arap dili ve edebiyatında İbnü'l-Kattâ' es-Sıkkilî'dir. Şerîf el-İdrîsî, Norman Kralı II. Roger'i (II. Ruggero, 1130-1154) ziyaret ederek coğrafyaya dair eserini ona ithaf etti. İbn Seb'în, II. Friedrich von Hohenstaufen'in felsefeye ilgili sorularına cevap olarak *el-Kelâm 'ale'l-mesâ'ili's-Şıkkiliye* adlı kitabını yazdı. Yine birçok dil bilen, ilme ve ilim adamlarına yakınlığıyla tanınan II. Friedrich dö-